

The purpose of this article is to analyze the aesthetic conception of Oscar Wilde in the light of the idea of artistic synthesis of the arts and intermedia as the basis for a creative method of the writer. The way the works of art are included in the Wilde's prose texts, and the principles and features of fine art interact with the literary and artistic means are considered in the work. Material for comparison were the Wilde's "Birthday of the Infanta" and the picture of D. Velazquez «Las Meninas».

Oscar Wilde as a talented writer and critic reflected in his books trends of the era. His views on art have influenced the poetics of his works, in which he tested new methods and principles of the text. The fact that different types of art borrow each other's stories and images, is the key to its full development, as each of the Arts brings to the development of the story or image their means of artistic expression.

The analysis found typological correspondence of imagery and structure of the two works. Paintings by Velazquez, as Wilde's fairy tale, you can call a picture in the picture, or a work in the work. The overall conclusion is that fairy tales of Oscar Wilde is a model of productive interaction of art and literature.

Key words: *intermediality, art, literature, painting, artistic means, synthesis.*

Отримано: 14.10.2014 р.

УДК 821.111.09

Крук А.А.

КОМПОЗИЦІЙНА АКЦЕНТОВАНИСТЬ НА ЕСТЕТИКО-ФІЛОСОФСЬКИХ ВИМІРАХ КОНЦЕПТУ ДОЛІ У ХУДОЖНЬОМУ СВІТІ Т. ГАРДІ

У статті на матеріалі Уессекського циклу «Романів характеру та середовища» Т. Гарді простежується реалізація концепту долі. Робиться спроба проаналізувати психолого-трагічний ракурс концепту долі як свідомого вибору особистості.

Ключові слова: *концепт долі, соціально-психологічний роман, філософське узагальнення, творчий метод.*

Загалом доля як всезагальний екзистенціал людського буття виражає фундаментальні умови й можливості людини та її духовного світу. Виникаючи при зіткненні зовнішнього та внутрішнього світів людини, доля постає тим вектором, який визначає вірогідні події життя, однак може змінюватись творчими зусиллями людини [4, 193]. Проблема долі є проблемою онтологічною, оскільки «розгортається в широкому екзистенційному полі як цілої нації, так і окремої особистості» [3, 201], охоплюючи як індивідуальне (доля героя, людини), так і колективне (доля народу, країни) буття.

Тема долі є наскрізною у творчості Томаса Гарді. Саме його твори описують трагічну долю людини, передають концептуальні засади народного світовідчуття, пов'язаного з трагізмом життя. Завдання даної розвідки полягає у тому, щоб охарактеризувати зміст концепту долі у філософському, естетичному та історичному аспектах прозової спадщини Т. Гарді.

Постать Т. Гарді завжди була в полі зору літературознавців. Концепт долі у його стосунку до творів англійського письменника вже був предметом зацікавлень таких науковців як А. Гурдуз, Д. Наливайко, О. Росстальна, Л. Смикалова, Н. Bloom, J. Bownas, J. Thomas, K. Wilson та ін. Опираючись на їхні розвідки, ставимо за мету дослідити та переосмислити особливості гардівського концепту долі.

Якщо взяти до уваги філософську виваженість творчої настанови прозаїка, стане зрозумілою природа повторюваності подій у художніх текстах, так зване ходіння героїв закодованим долею колом. Письменник не просто відмовляється від попередньої описової традиції, не просто віддзеркалює дійсність, а цілеспрямовано добирає відповідні своєму концептуальному баченню ситуації, деталі, створюючи узагальнювальні художні картини, характери, за якими проглядає споконвічне: універсальність буття, архетипність мислення. У своїх романах Т. Гарді творить цілий світ, міфологічну систему, в якій знаходиться місце як людині, так і потойбічним силам. Письменник приділяє велику увагу архетипним поняттям, дуже сильні у нього мотиви долі, крові, спадковості, вогню і води, землі, неба, сонця і місяця, дороги. Аналіз шляхів переосмислення міфічних образів у творчості Т. Гарді дає підстави зробити висновки про засвоєння письменником світоглядних основ буття своєї нації, його органічне злиття з цією духовною субстанцією. «Considered a Victorian realist, Hardy examines the social constraints on the lives of those living in Victorian England, and criticizes those beliefs, especially those relating to marriage, education and religion, that limited people's lives and caused unhappiness» [10].

Уесекський цикл «Романів характеру та середовища», до якого входять романи «Під деревом зеленим», «Далеко від божевільного натовпу», «Повернення на батьківщину», «Мер Кестербріджа», «Жителі лісів», «Тесс із роду д'Ербервіллів», «Джуд Непомітний», об'єднаний єдиною тематикою і єдиною філософською концепцією. О. Росстальна пише, що «тенденція до циклізації текстів – одна з особливостей перебігу історико-літературного процесу ХІХ – ХХ ст. У циклі та циклічних утвореннях відображені прагнення письменників до систематизації художнього світу попри різноплановість світу реального. Цикл стає основною формою структуризації художніх ідей» [2, 6]. Простежуючи сюжетні колізії цього циклу, гострі соціальні суперечності, які накладаються на особисте життя індивідууму, помічаєш, що автор акцентує втручання ворожих сил міського світу в мирний потік сільського життя. Прибульці з міста в романах Т. Гарді, як правило, є деструктивною силою, вони порушують узвичаєний плин життя селян. Ідеалізуючи життя селян, автор захоплюється високими духовними якостями «дітей землі», зокрема такими, як стоїцизм, благородство, душевна чистота, працьовитість, він стурбований тим, що ці якості можуть бути зруйновані прибульцями з міста. Один із перших аналітиків творчості Т. Гарді, Л. Джонсон, вказує на глибинні мотиви вибору письменника. Називаючи край, де він виріс і який став об'єктом його письменницького генія, ім'ям древнього королівства західних саксів, Гарді хотів змусити нас відчувати історичну спадкоємність, зв'язок між древнім часом і нинішнім. Він хотів, щоб ми побачили, що удари долі і поступові зміни, які залишили свої сліди на цій землі, не змогли змінити її сутність, яка залишилася колишньою [9, 83–84].

Романтичне начало Весекського циклу проявляє себе перш за все у зв'язку з основним конфліктом гардівських романів – фатальним зіткненням прекрасної мрії з жорстокою дійсністю. Крім того, у його творах присутні характерні для романтизму теми. Це протиставлення сільського пасторального світу міському. «Визначною рисою «Весекського циклу» є подвійне кодування, тобто такий формат організації єдності, коли всі твори в сукупності утворюють метатекст та при цьому існують як самостійні твори. Окрім того, цикл структурований за принципом монтажу, через який унаочнений асоціативний зв'язок між текстами» [2, 7]. Гарді звертається до проблеми невблаганної експансії міської «машинної» цивілізації, підсумком якої стає безповоротна втрата традицій, порушення ідилічного укладу сільського життя, тема фатальної любові, яка позбавляє персонажів здатності слухати голос розуму, прагнення передати яскравий національний колорит Уесексу, поява на сторінках романів цільних особистостей з дещо наївним сприйняттям дійсності [1, 167]. Особливо вражає здатність Гарді демонструвати, що дія в його творах завжди розгортається на тлі таємничої природи, яка в кінцевому підсумку і визначає мотивацію вчинків персонажів. Гарді надає своїм романам присутності вічної і незбагненої «природної» моралі, у порівнянні з якою мораль соціальна виглядає брехливою, «відірваною» від життя.

Витоки уявлень Т. Гарді про долю різноманітні, і є сенс говорити про деякі художні, філософські та соціальні концепції, які враховував письменник, вивіряючи ними власні судження про долю. У прозі Т. Гарді своєрідно використана епістолярна форма романів Річардсона. Герої Т. Гарді люблять складати і надсилати листи. Саме епістолярна форма спілкування драматизує колізії творів. Так, Люсетта («Мер Кестербріджа») помирає через те, що про зміст її листів до Хенчарда довідуються мешканці міста. Сприяють прискоренню розв'язки роману «Тесс із роду д'Ербервіллів» листи Тесс і її подруг до Енджела Клера. Листи стають у Т. Гарді не просто засобом спілкування героїв, але й одним з інструментів долі.

Розглянувши сюжетно-композиційний рівень творів прозаїків у типологічному аспекті, ми виявили спільні і відмінні ознаки. Архітектоніка романів Т. Гарді підпорядкована завданню реалізації естетичного наміру письменника і, в першу чергу, розкриттю внутрішнього світу героїв з народу. Т. Гарді не захоплювався честолюбним середовищем, не прагнув самоутвердитись. Стихійна спрага до життя та потреба рухатись вперед спонукали до прийняття продуктивного рішення. Досліджувані романи входять до циклу, об'єднаного назвою «Романи характеру та середовища». Вже у самій назві автор висуває на перший план характер. Першорядне значення характеру з-поміж інших елементів художньої структури романів Т. Гарді підкреслює більшість дослідників його творчості. Сам Т. Гарді в передмові до роману «Мер Кестербріджа» писав, що цей роман більшою мірою присвячений дослідженню дій і характеру людини [8, 6].

У передмові до роману «Далеко від божевільного натовпу» Т. Гарді писав: «Серію романів, яку я задумав в основному як регіональну, необхідно було пов'язати з назвою якоїсь місцевості, щоб надати романам єдності місця» [7, 5]. «Романи характерів та середовища» об'єднуються загальним місцем дії – Уесексом. Цю назву Т. Гарді взяв зі сторінок древньої англійської історії, додав їй «фіктивне значення ніби-то ще існуючої назви місцевості, яка колись входила у давнє англосаксонське королівство» [7, 5] та використав для позначення декількох південно-західних графств (Дорсетшир, Девоншир, Беркшир та ін.).

У ранньому творі «Під деревом зеленим» «середовище» виступає як ритмічна зміна пір року, що супроводжується традиційними календарними звичаями та обрядами. В романах зрілого періоду («Повернення на батьківщину», «Тесс із роду д'Ербервіллів») це вже соціально-побутове або природне оточення, яке виявляє свою ворожість до індивідуума.

Характером конфлікту спричинена своєрідність канви, фабули твору, саме конфлікт структурує сюжет, виступає мотивацією подій і вчинків персонажів. Органічний розвиток як активних (людський характер), так і пасивних (обставини і середовище) суб'єктів дії забезпечується відповідним способом нарації і ретельним відбором композиційних засобів.

До психологічної обсервації характеру Т. Гарді прийшов не відразу. У першому романі уессекського циклу «Під деревом зеленим» (1872) його привабила сільська ідилія, замкнений, відокремлений світ патріархальних відносин. Підзаголовок «Сільські картини в душі голландської школи» має символічний зміст. Колорит, світлотінь, настрої, загальна манера картин, намальованих словами і зібраних у книзі, легко зіставляються з картинами Адріана ван Остаде, Якоба ван Рейсдаля або Франсуа Дюбуа. Голландський живопис допомагав письменнику вербально передати грубувату простоту звичаїв, поглядів.

Сюжет роману виявляє щире захоплення масовим героєм, колективним народним характером, сформованим патріархальною сільською общиною. Т. Гарді описує народні звичаї, побут старого англійського села, споконвіків зафіксовані в музиці, піснях, танцях. Членування роману на частини, названі порами року, налаштує на думку про циклічність як основний закон, якому підпорядковане життя сільського колективу.

«Романи характерів та середовища» Т. Гарді досить оригінальний літературний цикл. Письменник узагальнив набутий англійською літературою досвід щодо жанрового формування і зробив спробу якісно нового циклічного утворення. Т. Гарді задекларував залежність епічного жанру від соціальних передумов, від стану суспільства, від еволюції чи, навпаки, деградації особистості. Ця еволюція відбулась певним чином у назвах романів. «Романи характерів та середовища» загалом і кожна складова циклу зокрема затримують важливу тему, акцентують ту смислово домінуючу, яка визначає і проблемно-тематичний спектр, і жанрово-композиційну структуру кожного твору. Заголовок формує читацькі очікування визначаючи характер фабули та композиції художнього тексту. Як органічна складова поетики заголовок визначає основний нерв оповіді. Назви перших романів аналізованого циклу акцентують особливий характер взаємин між тими людьми, кому пощастило поки що сховатися від переваг і суперечностей цивілізації. Заголовки «Під деревом зеленим» і «Далеко від божевільного натовпу» вказують лише на локальне місце дії, пов'язуючи його з ідилічним простором. Квінтесенцію людських пошуків відбиває заголовок роману «Повернення на батьківщину», що налаштує на сприйняття сюжету про вихід людини з-під «крон зелених дерев», розчарування у світі «шумного натовпу» та повернення на батьківщину. У цій назві присутні і місце дії і процес, де впізнається доля людини зі складними життєвими перипетіями. Назви трьох наступних романів циклу («Мер Кестербріджа», «Тесс із роду д'Ербервіллів» і «Джуд Непомітний») номінують особистість героя. Іноді у заголовковому комплексі з'являється підзаголовок, як, до прикладу, простежується у романі «Тесс із роду д'Ербервіллів» («Чиста жінка»). Це стається тоді, коли автор прагне зацентрувати своє ставлення до зображуваного вже на початку розповіді.

Назви романів Т. Гарді певним чином фіксують еволюцію його творчого методу. Письменник рухався від ідилічного опису патріархальної Англії через драматизацію подій до соціально-викривального пафосу, результатом чого є постання соціально-психологічного роману.

Цікаво подивитися на членування циклу на романи крізь призму центрального мотиву долі. У кожному романі «зашифровано» певний етап особистого досвіду Т. Гарді, окремі факти його духовної історії. Увесь цикл демонструє надзвичайну тематичну широту – від спроб суто естетичного осягнення світу до філософських узагальнень уселюдського змісту. Чистота природної особистості і жорстокість середовища – це дві антагоністичні сили, які зумовлюють трагедійне звучання авторської розповіді.

Якщо у структурі ранніх романів «Під деревом зеленим», «Повернення на батьківщину» переважає внутрішньоподієвий конфлікт, то в романі «Тесс із роду д'Ербервіллів» постає психологізм із його заглибленням у свідоме і підсвідоме ество героя. У романі «Джуд Непомітний» відчувається поглиблення психологізації, а відтак посилення уваги до долі/недолі окремої людини.

Томас Гарді збагачує жанр роману, накладаючи на нього відбиток власної індивідуальності. Його романи – це світ високих поривів душі, це вистраждана концепція письменника-патріота, невіддільна від суспільно-культурних змагань його народу. Проникнення у внутрішній світ багатогранної особистості – одна з суттєвих ознак таланту митця.

Список використаних джерел

1. Гордиенко О. В. Поэтика уэссекского цикла Т. Харди : дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.01.03. «Литература народов стран зарубежья (европейская и американская литературы)» / О. В. Гордиенко. – М., 2008. – 190 с.
2. Росстальна О. А. Вессекський цикл оповідань Т. Гарді: жанрово-стильова своєрідність : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.04 / О. А. Росстальна; Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара. – Дніпропетровськ, 2011. – 19 с.
3. Тарнашинська Л. Б. Презумпція доцільності : Абрис сучасної літературознавчої концептології / Людмила Броніславівна Тарнашинська. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 534 с.
4. Хамитов Н. Философский словарь. Человек и мир / Н. В. Хамитов, С. А. Кривола. – К. : КНТ, Центр учебной литературы, 2006. – 308 с.
5. Bloom H. Bloom's Modern Critical Views. Thomas Hardy / Harold Bloom. – USA, N. Y. : Infobase Publishing, 2010. – 196 p.
6. Bownas J. Thomas Hardy and empire: the representation of imperial themes in the work of Thomas Hardy / Jane L. Bownas. – USA, Burlington : Ashgate Publishing, 2012. – 174 p.
7. Hardy T. Far from the Madding Crowd / Thomas Hardy. – London : Penguin Popular Classics, 1994. – 380 p.
8. Hardy T. The Mayor of Casterbridge / Thomas Hardy. – London : Penguin Popular Classics, 1994. – 392 p.
9. Johnson L. The Art of Thomas Hardy / L. Johnson. – L. : John Lane, 1923. – 316 p.
10. Thomas Hardy // The Free Dictionary [Electronic Resource]. – Access Mode : http://en.wikipedia.org/wiki/Thomas_Hardy
11. Thomas J. Thomas Hardy and Desire: Conceptions of the Self / Jane Thomas. – USA, N. Y. : Palgrave Macmillan, 2013. – 248 p.
12. Wilson K. A Companion to Thomas Hardy / Keith Wilson. – Oxford : Wiley-Blackwell Publisher, 2009. – 504 p.

The article covers the concept of fate in T. Hardy's works. The discursive field of the article unfolds around the nature and environmental problems that are central in the works of T. Hardy.

The paper argues that content of T. Hardy's art search was directed against outdated positivist tendencies in literature, distancing surrounding world and human soul. The development of aesthetic and philosophical T. Hardy's outlook took place in the context of artistic and aesthetic processes in the art of the late nineteenth – early twentieth centuries.

T. Hardy's creative works are widely represented in English literature model of human existence and destiny. Associated with the philosophical ideas of the time, the prose of Thomas Hardy reached mythological and religious primordial. Philosophical prose concept of English writer actualized the problem of national character and social engagement. In a way, Thomas Hardy belonged to the galaxy of writers who took the responsibility of leading legislators of aesthetic themes and motifs, which are emphatic and extend in English tradition in the coming decades. T. Hardy's novels are saturated with archetypes of human psychology, mythical and creative millennia experience. His works contributed to rethinking concept of destiny in accordance with the needs of his time.

The development of T. Hardy's outlook is integral from interpretational problem of human destiny. Being open to human suffering, the writer has never stayed out of social issues. As aesthetic phenomenon T. Hardy's creativity seeks to disclose the man and his self-contained multi-dimensional world. T. Hardy's dominant ideological model is a synthesis of traditional principles of national perceptions, religious and moral doctrine, which in principle is the basis of classical English literature.

Key words: *concept of fate, social novel, philosophical generalization, creative method.*

Отримано: 22.10.2014 р.